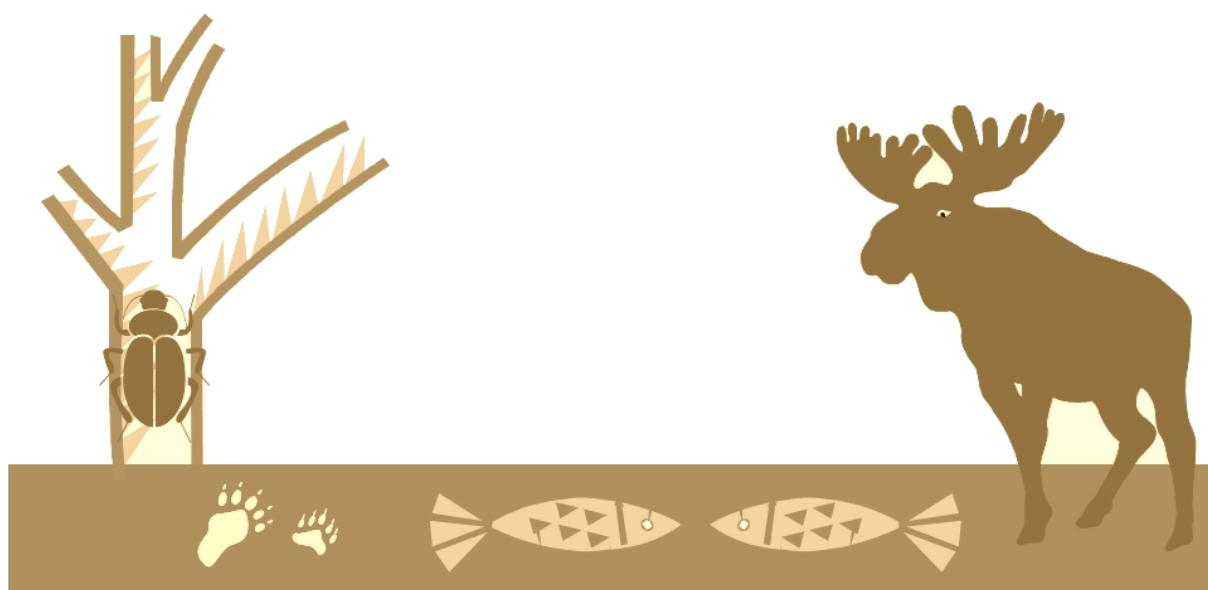

Fågelstudier i Umeälvens mynningsområde hösten 2008

Kjell Sjöberg & Adriaan "Adjan" de Jong

Sveriges Lantbruksuniversitet
Institutionen för Vilt, Fisk och Miljö

Rapport 31

Swedish University of Agricultural Sciences
Department of Wildlife, Fish, and Environmental Studies

Umeå 2014

Denna serie rapporter utges av Institutionen för Vilt, Fisk och Miljö vid Sveriges lantbruksuniversitet, Umeå med början 2011.

This series of Reports is published by the Department of Wildlife, Fish, and Environmental Studies, Swedish University of Agricultural Sciences, Umeå, starting in 2011.

E-post till ansvarig författare adriaan.de.jong@slu.se
E-mail to responsible author

Nyckelord Våtmarksfåglar, Rastplats, Infrastruktur, Habitatval,
Key words Betesskador

Ansvarig utgivare Hans Lundqvist
Legally responsible

Institutionen för Vilt, Fisk och Miljö
Sveriges lantbruksuniversitet
901 83 Umeå

Adress *Department of Wildlife, Fish, and Environmental*
Address *Studies*
 Swedish University of Agricultural Sciences
 SE-901 83 Umeå
 Sweden

Fågelstudier i Umeälvens mynningsområde hösten 2008

**Kjell Sjöberg & Adriaan "Adjan" de Jong
Inst f vilt, fisk och miljö, SLU
901 83 Umeå**

Rapport till Stiftelsen Naturvård vid Nedre Umeälven

Umeå 2009

Fotografi på omslagssidan: Kanadagäss och vitkindade gäss (flocken i bakgrunden)
fotograferade vid Röbbäcksslätten 24 augusti 2008. Längst bort i bilden ser man väg E4.

Innehåll	Sidan
1. Sammanfattning	4
2. Inledning	5
3. Räkning av höstrastande fåglar inom undersökningsområdet	6
4. Jordbrukslandskapets dynamik och fåglarnas val av fält	18
5. Skador på grödor	28
6. Fåglarnas val av uppehållsplatser under natten	32
7. Tack	34

1. Sammanfattning

Räkning av höstrastande fåglar inom undersökningsområdet genomfördes i form av 16 inventeringar utförda varje söndag under perioden 3 augusti till 16 november 2008. Främst sångsvan, gäss och tranor räknades från samma 30 fasta punkter och längs 20 vägavsnitt som under vårens räkningar. Dessutom räknades fåglar vid kompensationsområdet Storavan, på Österfjärden och fem avsnitt längs Umeälven. Ibland inkluderades även Sundshålets utlopp i Västerfjärden. Räkningarna av höstrastande fåglar vid Umeälvens mynningsområde bör ses som ett komplement till de räkningar av vårrastande fåglar som författarna genomfört sedan 2004 inom samma område och med samma metodik. Därmed har vi fått en i det närmaste heltäckande bild av de stora fåglarnas nyttjande av Umeälvens mynningsområde som rastlokaler över året.

2. Inledning

Under hösten 2008 genomfördes på uppdrag av Stiftelsen Naturvård vid Nedre Umeälven fågelstudier inom Umeälvens mynningsområde, inklusive de delar där Botniabanan är under uppbyggnad. Studierna genomfördes i stora drag inom samma område och efter samma mönster som under de inventeringar av vårrastande fåglar som genomförts av författarna sedan 2004. Syftet med studierna har varit att genom dessa höstinventeringarna få en kompletterande och därmed heltäckande bild av Umeälvens mynningsområde som rastplats för främst sångsvan, trana och olika gåsararter. Genom denna komplettering av kunskapen har vi kunnat fylla igen en lucka i vår kännedom om speciellt sädgåsens situation som rastande fågel under hösten. Vi har även fått en uppfattning om vilken typ av fält som föredras vid födosök, vilka arter som orsakar skada på oskördade fält och i vilken omfattning de orsakar skada. Dessutom har vi fått en ökad kunskap om var fåglarna föredrar att vistas under natten.

Denna rapport för verksamheten under hösten 2008 är sammanställd av Kjell Sjöberg och Adriaan "Adjan" de Jong vid Inst. f. Vilt, Fisk och Miljö vid SLU i Umeå. Samtliga fotografier är tagna av Kjell Sjöberg

De olika delstudierna inom undersökningen redovisas i denna rapport var för sig. Resultaten bör betraktas som preliminära därför att de ännu ej redovisats och granskats i vetenskapliga publikationer. De presenterade resultaten utgör således inte i detta stadium vetenskapliga resultat, utan bör ses som delar av en allmän redovisning av verksamheten med inriktning mot fågel under hösten 2008.

Nedan definieras lokalangivelser och metodbegrepp som används i rapporten:

Med **Umeälvens mynningsområde** avses komplexet av våtmarker, skog och jordbruksmark som finns kring Umeälvens nedre lopp söder om Umeå. Begreppet **Umeälvens delta och slätter** används som synonym till Umeälvens mynningsområdet.

Med **undersökningsområdet** avses normalt den del av jordbruksslätten söder om Umeälven som framgår av Fig. 2. I redovisningen är även fåglar som rastade i Västerfjärden och Österfjärden under dagtid inräknade, samt delar av älven där större antal fåglar vistas.

Med **inventering** avses de inventeringar som systematiskt genomfördes varje vecka under gässens och svanarnas flyttperiod under hösten.

3. Räkning av höstrastande fåglar inom undersökningsområdet

Inventeringar av fåglar under hösten 2008 inleddes de 3 augusti och avslutades den 16 november. Under perioden räknades antalet fåglar inom området varje söndag. Totalt genomfördes således 16 inventeringsrundor enligt samma rutiner och därmed inom samma lokaler som under de vårinventeringar som genomförts inom området sedan 2004. Undantagen är att Storavan och fem platser längs Umeälven inkluderats i höstinventeringarna. Inventeringarna genomfördes utan problem, men den 9 november täckte en tät dimma området, vilket begränsade sikten. Det fanns fåglar i varierande antal under hela säsongen, men den 16 november kom kyla och snö, vilket gjorde att merparten av de fåglar som då fanns inom området försvann.

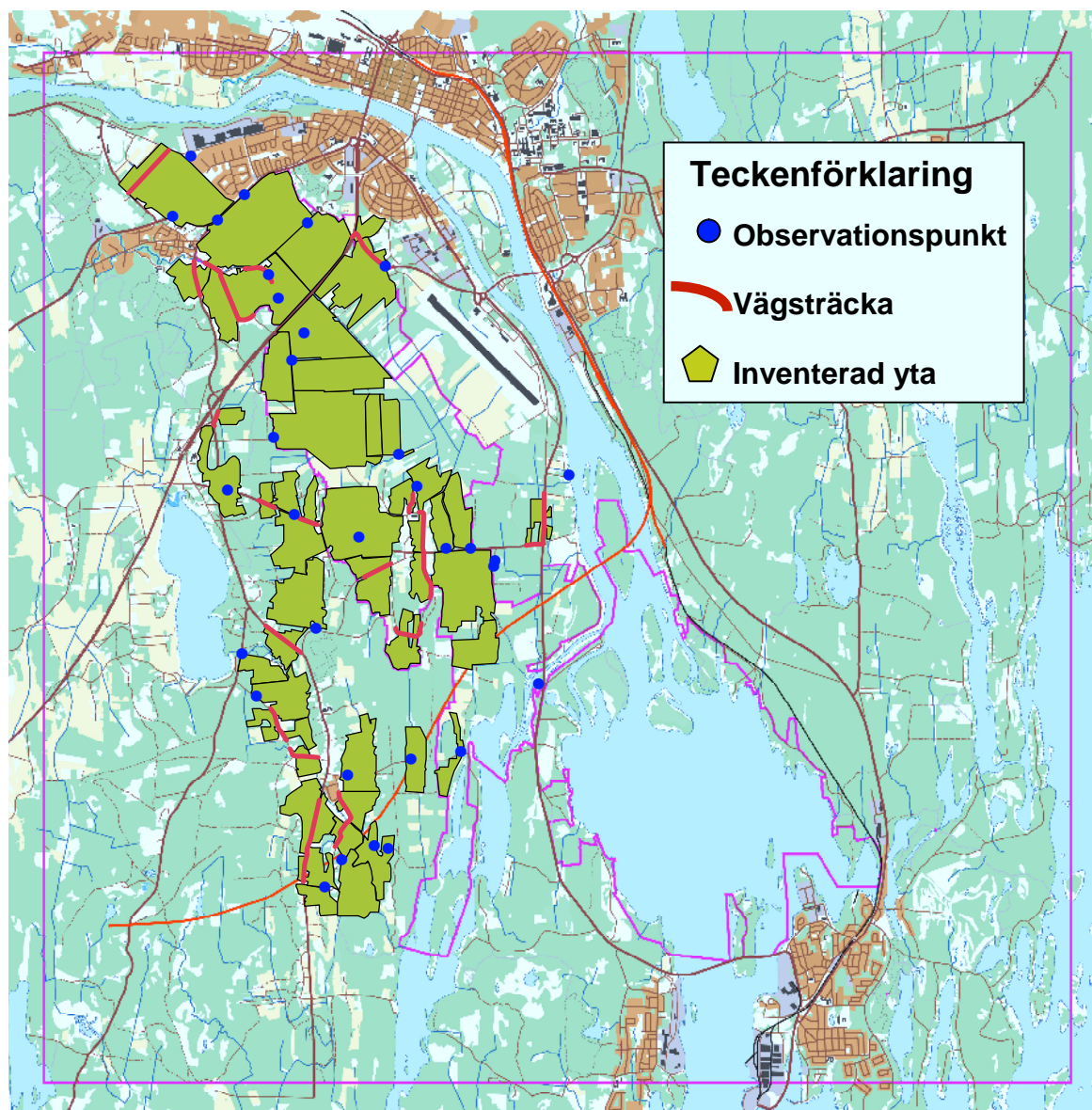
Syfte

Syftet med denna delstudie var att för första gången följa antalsutvecklingen av främst gäss (sädgås, grågås och kanadagås), sångsvanar och tranor under en höstsäsong, som ett komplement till de studier som genomförts varje vår sedan 2004. Även fördelningen av fåglarna i landskapet och eventuella skador på oskörda fält kunde klarläggas i denna studie.

Metodik

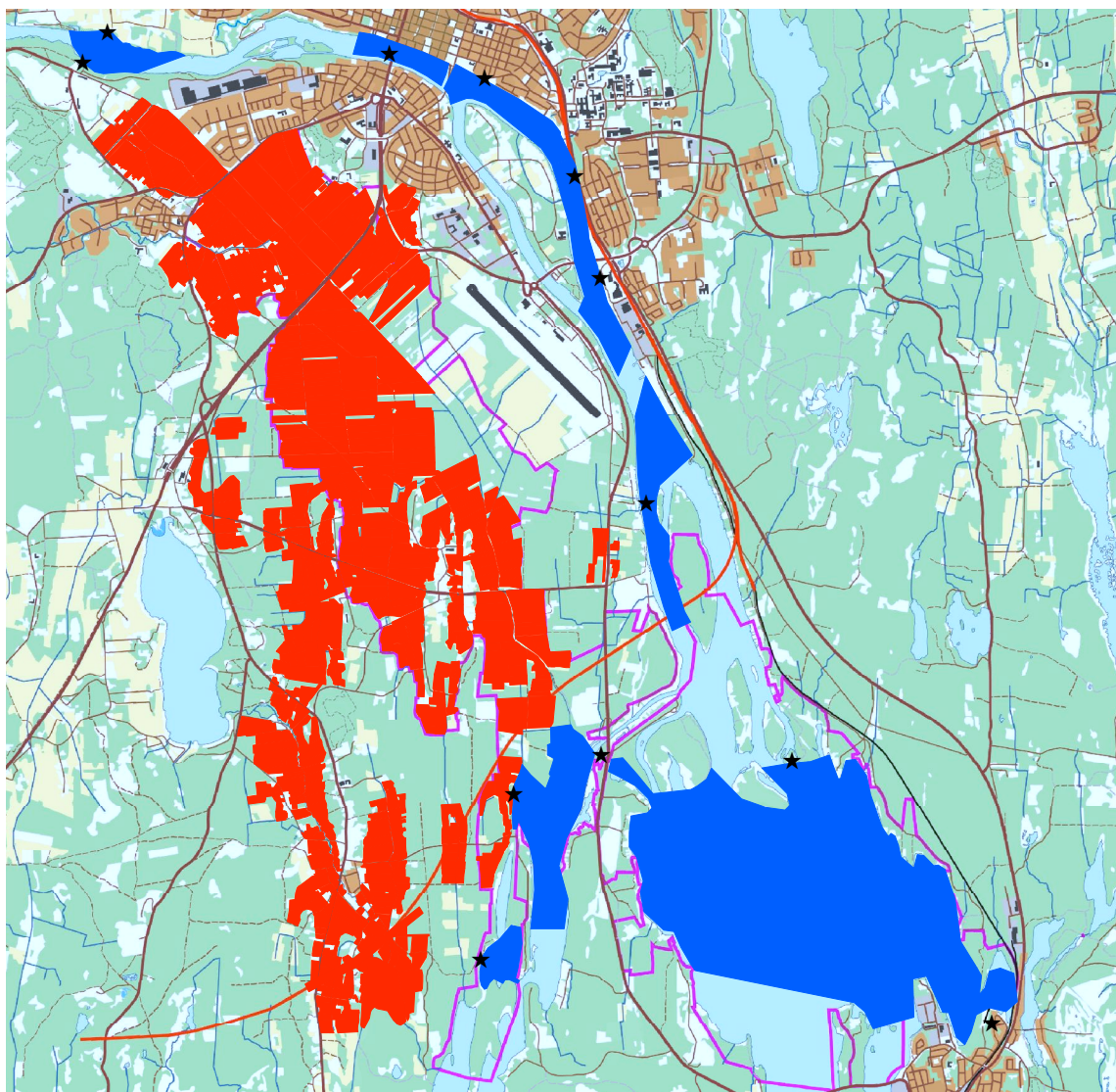
Konkret utförs inventeringarna genom spaning efter fåglar med tubkikare med 20 till 60 gångers förstoring från trettio fasta observationspunkter samt kompletterande spaning längs tjugo vägsträckor (Fig. 1) och med tillägg av ovan nämnda lokaler. Den areal som täcks in av varannandagsräkningarna uppgår till drygt 1700 hektar (förutom älvsträckorna, Rengrundets strandängar, Västerfjärden, Österfjärden och Sundshålet) (Fig. 2). Alla gäss, svanar och tranor räknas. Övriga fåglar noteras översiktligt.

Antalet fåglar noterade vid varje observationspunkt och längs vägsträckorna summeras till en slutsumma. Det är det faktiska antalet observerade fåglar som summeras. Om fåglar som räknats på en plats uppenbarligen flyttat till en annan plats t ex efter att ha blivit uppskrämda har hänsyn tagits till det vid slutsummeringen. Av praktiska skäl har samma färdväg vanligen följts vid inventeringarna, men anledningen är även att det ger medljus vid flertalet observationspunkter.

Figur 1. Undersökningsområdets omfattning och observationsplatsernas fördelning över området vid inventering av rastande fåglar hösten 2008.

OBS! De delar av Västerfjärden och Österfjärden som kan överblickas från Bergö fågeltorn (sydöstligaste blå prick på kartan) är inte markerade på denna karta

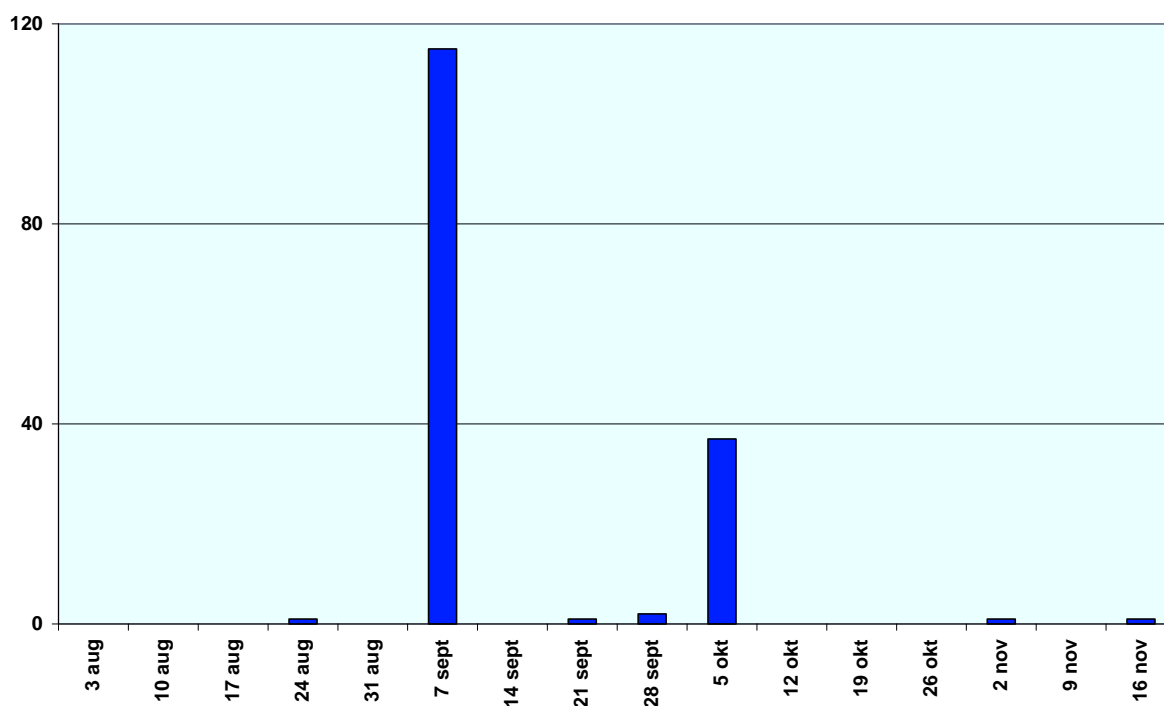
Figur 2. Undersökningsområdets omfattning vid inventering av rastande fåglar hösten 2008. Jordbruksmarken (inklusive Storavan) är markerat med rött (jfr. figur 1). Älvavsnitt där räkning av fåglar genomförts är markerade med blått. Stjärnorna markerar observationsplatser för älven och fjärdarna.

Resultat

Sädgås

Sädgässen uppvisar under hösten ett helt annat flyttningsmönster än under våren, då de i stort antal rastar inom inventeringsområdet. Endast mindre flockar rastar under hösten, och de enskilda flockarna tycks uppehålla sig inom området endast korta perioder. En sädgås flock som noterats vid ett inventeringstillfälle observerades aldrig åter vid nästa tillfälle en vecka senare. Endast vid två tillfällen sågs egentliga flockar av sädgäss på fälten - en flock på 25 exemplar och en flock på 37 exemplar (Bild 1). I övrigt endast enstaka individer eller enstaka par.

Flera observationer tyder dock på att mindre flockar av sädgäss också flyger över inventeringsområdet utan att rasta. Vi observerade sådana flockar den 7 september. Det totala antalet observerade sädgäss blev 158 (Tab. 1, Fig. 3). Det totala antalet "gås dagar" för denna art under perioden blir 1113 (se sid 17 för denna beräkning, Fig. 10).

Figur 3. Sädgässens antalsmässiga förekomst och fördelning vid Umeälvens delta och slätter under hösten 2008.

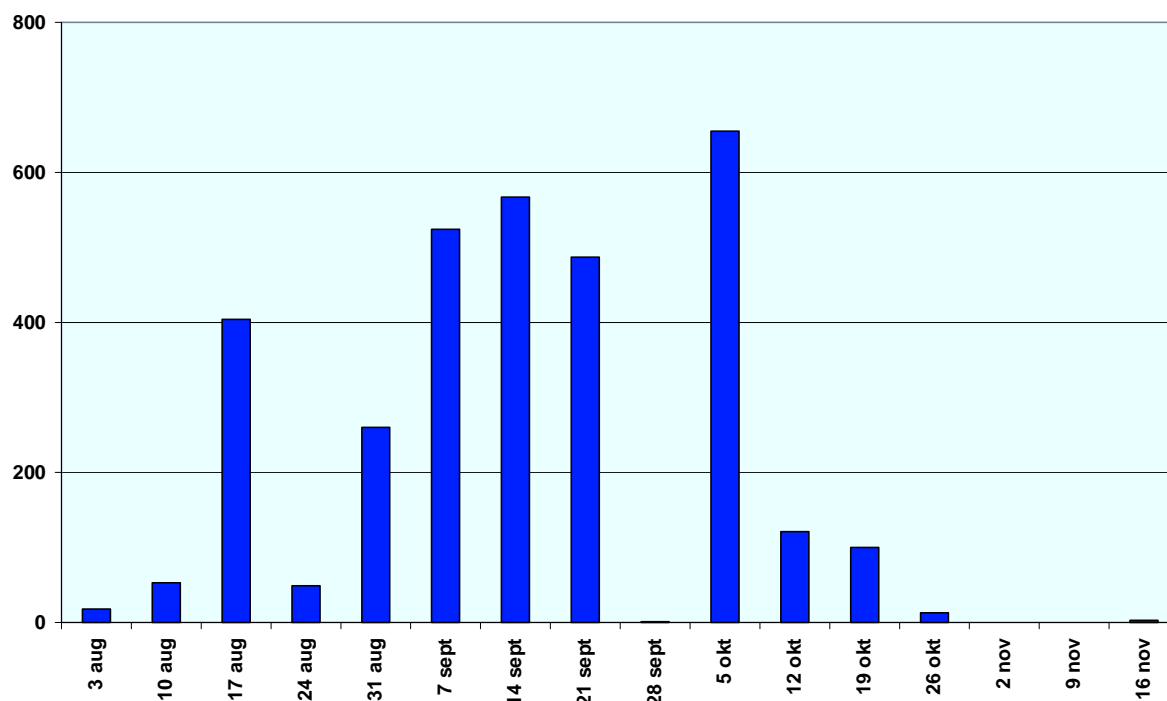

Bild 1. Endast ett mindre antal sädgäss rastade under hösten inom Umeälvens mynningsområde. Men här har en flock sädgäss valt att rasta tillfälligt vid den södra delen av Skäret den 7 september 2008, inom det område som nyttjats som hästbete under sommaren.

Grågås

Grågåsen förekom i betydligt större antal än sädgåsen under hösten. Det högsta antalet grågäss som räknades under en dag var 655 stycken, och det var den 5 oktober. Denna art fanns inom området under hela inventeringsperioden, och den totala summan ”gås dagar” för denna art var 22796 (Tab. 1, Fig. 4, Fig. 10, Bild 2). Det betyder dock inte att det totala antalet individer var så stort, eftersom säkerligen en betydande del av de fåglar som räknades var mer eller mindre stationära fåglar som räknades från gång till gång.

Omsättningshastigheten i flockarna, d v s hur länge de enskilda individerna stannade inom området och i vad mån de under perioden blev ersatta av nya fåglar norrifrån har vi ingen uppfattning om. Endast en grågås inom området var individmärkt med halsring, men denna fågel noterades endast vid ett tillfälle.

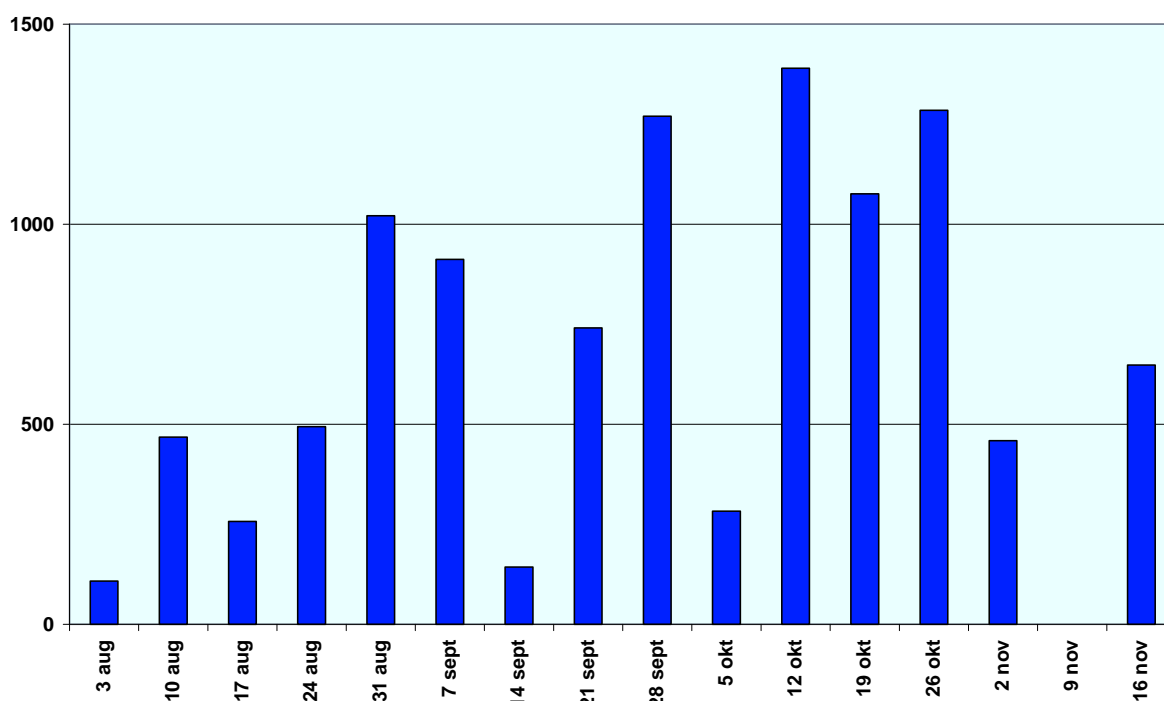
Figur 4. Grågåsens antalsmässiga förekomst och fördelning vid Umeälvens delta och slätter under hösten 2008.

Bild 2. Genom att skogsridån mellan Västerfjärden och näraliggande fält tagits bort har nyttjandet av fälten för födosök ökat. Det är speciellt grågåsen som tog denna resurs i bruk under hösten 2008. Här syns en flock grågäss på födosök vid Stöcke strandängar. I bakgrunden syns banvallen på Botniabanan. Stöcke strandängar den 17 augusti 2008.

Kanadagås

Liksom grågåsen fanns **kanadagåsen** inom området hela inventeringsperioden, och denna art var den antalsmässigt helt dominerande bland gässen. Det största antalet, hela 1390 individer, räknades den 12 oktober, och totalsumman under inventeringsperioden uppgick till 10555 kanadagäss (Tab. 1). Det betyder att antalet nyttjandedagar ("gåsdagar") för kanadagås inom området uppgick till hela 77760, vilket är i särklass högst bland gåsarterna (Fig. 10). Det störta antalet kanadagäss räknades in under oktober månad, då flockarna översteg 1000 individer (Fig. 5). Ej heller för denna art har vi dock någon uppfattning om omsättningshastigheten bland flockarna, men vi utgår från att många kanadagäss stannade inom området en längre period. Det fanns dock ej någon ringmärkt individ bland kanadagässen att utgå från.

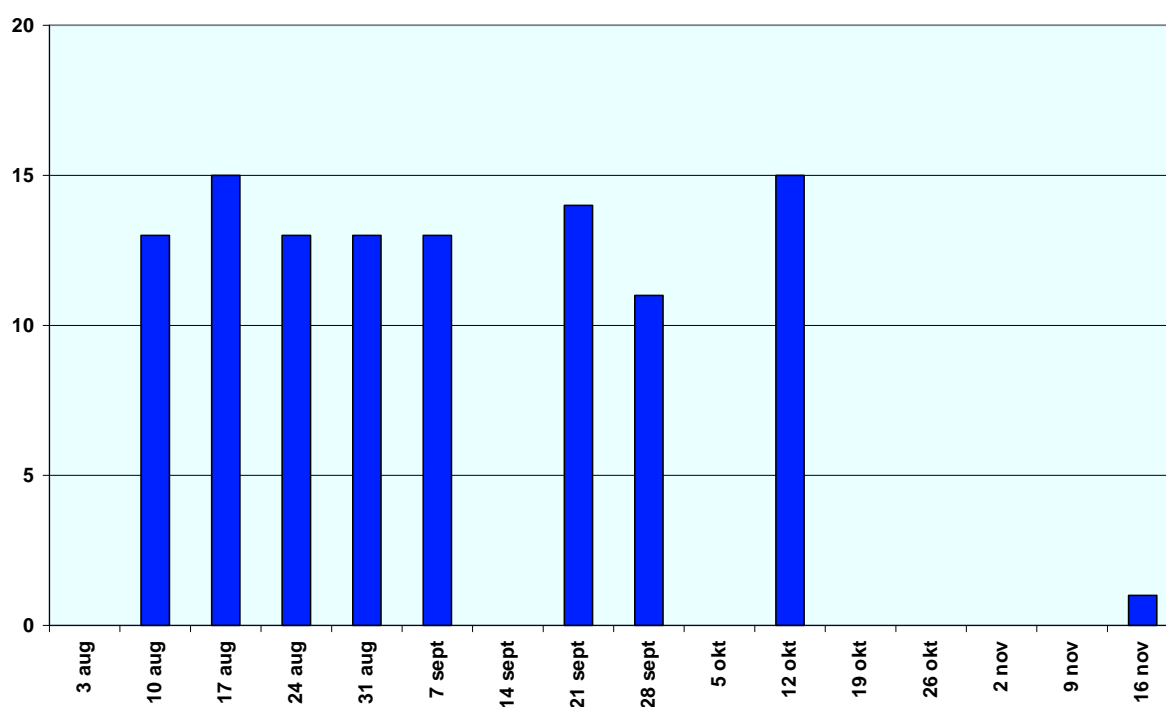

Figur 5. Kanadagåsens antalsmässiga förekomst och fördelning vid Umeälvens delta och slätter under hösten 2008. Den 14 september sågs ca 1300 gäss lyfta och flyga bort innan de hann artbestämmas. Flocken bestod dock huvudsakligen av kanadagäss.

Vitkindad gås

Redan vid den andra inventeringsomgången, den 10 augusti, noterades en flock med 13 **vitkindade gäss** på Röbacksslätten (Tab. 1, Fig. 6). Detta fynd visade sig bli speciellt intressant eftersom dessa fåglar, i brist på halsringmärkta gäss, kunde ge en viss inblick i hur länge enskilda fåglar rastar inom området under hösten. En flock på 13 vitkindade gäss noterades även den 24 augusti, den 31 augusti och den 7 september. Eftersom det är tämligen osannolikt att denna hittills sällsynta fågel inom området skulle representeras av olika flockar, men med samma individantal, är det troligt att en och samma flock valde att rasta inom området ca en månad. Möjligen kan det vara ännu längre tid, eftersom flockar med 14, 11 och 15 individer noterades även senare under hösten. Man kan inte utesluta att det fortfarande rörde sig om samma flock, men där enstaka individer har anslutit eller avvikit. De sista vitkindade gässen för säsongen noterades den 12 oktober. Möjligheten finns således att i stort sett samma fåglar kan ha upphållit sig inom området i två månader.

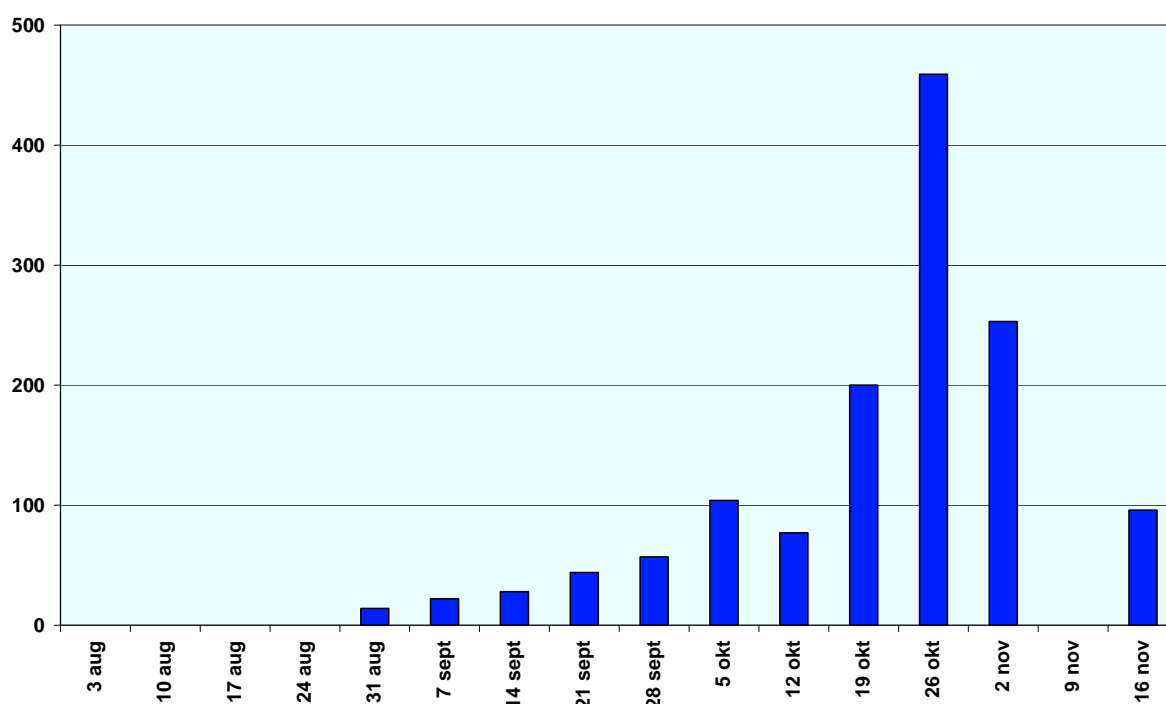
Totalt räknade under inventeringsperioden 108 vitkindade gäss. Det betyder att antalet nyttjandedagar uppgick till 751 stycken, som då kan jämföras med sädgåsens 1113 nyttjandedagar. De vitkindade gässen höll vanligen till i utkanten av kanadagåsflockar (se bild på omslagssidan).

Figur 6. Den vitkindad gåsens antalsmässiga förekomst och fördelning vid Umeälvens delta och slätter under hösten 2008.

Sångsvan

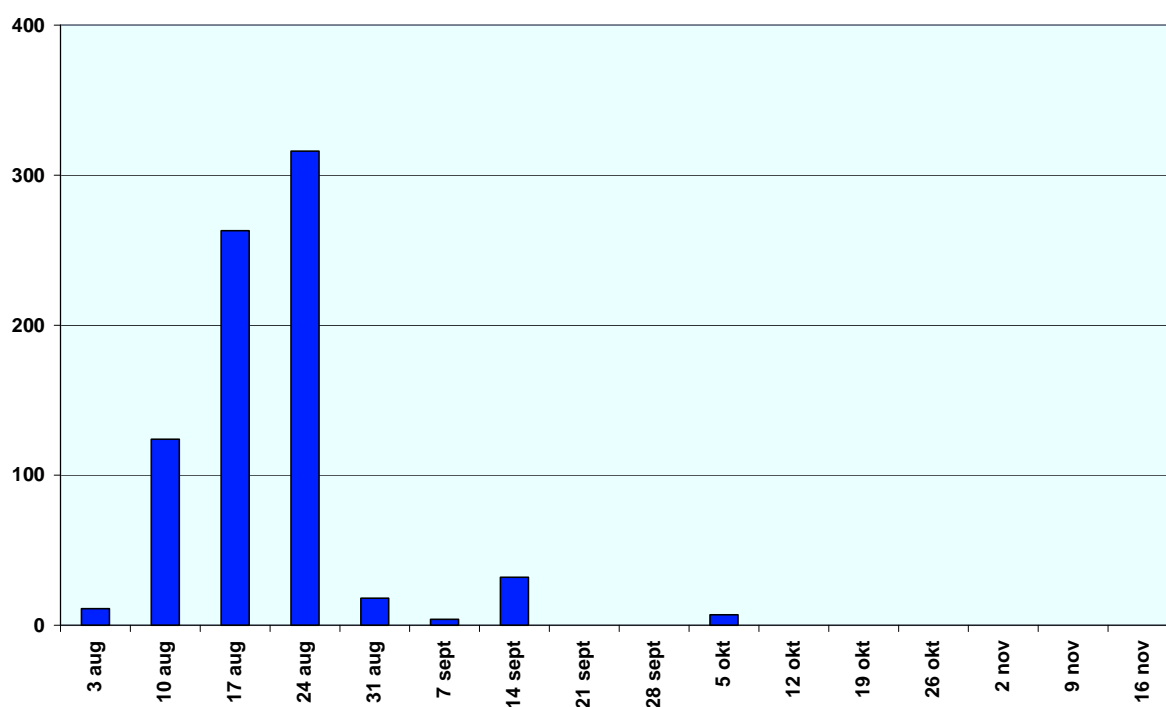
Det totala antalet noterade nyttjandedagar för **sångsvanar** under höstens inventeringsperiod blev 10700 stycken (Tab. 1, Fig. 7 & 10), vilket var förvånansvärt lite jämfört med allmänintrycket av hur många svanar som rastade föregående höst. Arten föreföll då vara betydligt vanligare inom området. De första sångsvanarna som sågs nyttja området som rastplats anlände den 31 augusti, men det största antalet, 459 stycken, noterades den 26 oktober.

Figur 7. Sångsvanens antalsmässiga förekomst och fördelning vid Umeälvens delta och slätter under hösten 2008. Flertalet sångsvanar uppehöll sig i Österfjärden.

Trana

Antalet **tranor** som rastande under inventeringsperioden var totalt 775 (Tab. 1, Fig. 8). Antalet nyttjandedagar för tranan blev 5425 (Fig. 10). Till skillnad från svanarna, som främst uppehöll sig inom området under den senare delen av perioden, fanns tranorna på plats under ca en månads tid i början av säsongen, d v s i stort sett under augusti månad. Det största antalet tranor som inräknades under en och samma inventeringsomgång var 316 stycken, vilket inträffade den 24 augusti (Fig. 8).

Figur 8. Tranans antalsmässiga förekomst och fördelning vid Umeälvens delta och slätter under hösten 2008.

En sammanfattning av resultaten av höstens inventeringar av fåglar presenteras i Tab. 1.

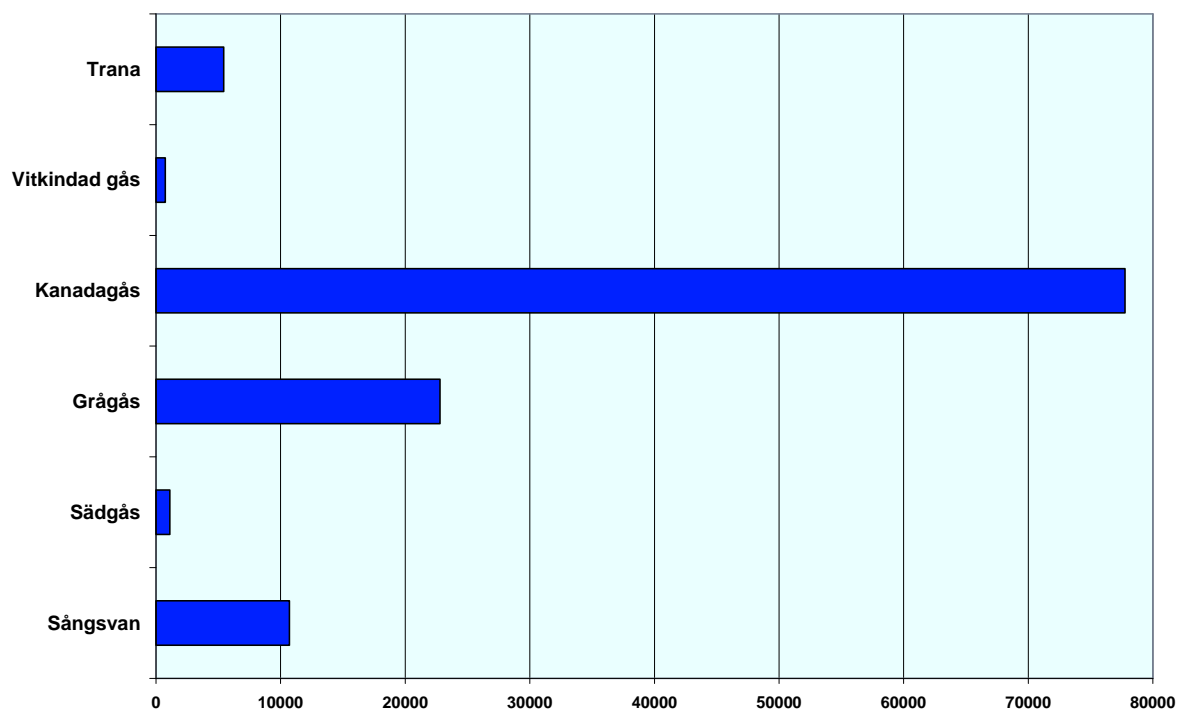
Tabell 1. Förekomst av sångsvanar, gäss och tranor inom undersökningsområdet hösten 2008, kvantifierat genom inventeringar en gång per vecka med start 3 augusti och avslutning den 16 november. Siffrorna inkluderar även fåglar inräknade längs älvsträckorna och i Österfjärden och Västerfjärden. Den 9 november kunde inte räkningen fullföljas på grund av kraftig dimma.

	Sångsvan	Sädgås	Grågås	Kanadagås	Vitkindad gås	Trana
3 aug	0	0	18	108	0	11
10 aug	0	0	53	468	13	124
17 aug	0	0	404	257	15	263
24 aug	0	1	49	494	13	316
31 aug	14	0	260	1021	13	18
7 sept	22	115	524	912	13	4
14 sept	28	0	567	143	0	32
21 sept	44	1	487	741	14	0
28 sept	57	2	1	1270	11	0
5 okt	104	37	655	283	0	7
12 okt	77	0	121	1390	15	0
19 okt	200	0	100	1076	0	0
26 okt	459	0	13	1285	0	0
2 nov	253	1	0	459	0	0
9 nov						
16 nov	96	1	3	648	1	0
SUMMA	1354	158	3255	10555	108	775

”Gåsdagar”

För att ge en överblick över hur inventeringsområdet nyttjades av de olika fågelarterna, kan begreppet nyttjandedagar eller ”gåsdagar” användas. Därmed avses hur många dagar totalt som området nyttjades av de olika inventerade arterna (samma beräkningsgrund och begrepp används även för sångsvan och trana). Eftersom fåglarna endast inventerades en gång per vecka har en beräkning gjorts av hur många fåglar som förväntades befinna sig inom området under de dagar inventeringar inte genomfördes helt enkelt genom att multiplicera varje veckas siffra med sju.

Det antal ”gåsdagar” som därigenom framräknats för de olika inventerade arterna framgår av Fig. 10. Den helt dominerande arten inom inventeringsområdet under hösten 2008 var kanadagåsen, följt av grågås. Sädgåsens vistelse inom området denna höst var praktiskt taget försumbar. Även sångsvanen nyttjade området i begränsad omfattning, men för denna art tycks det föreligga viss variation i närvaro mellan olika år. Tranans förekomst är också relativt begränsad, räknat i antal ”trandagar”, men se även avsnittet Skador på grödor nedan.

Figur 10. Antal ”gåsdagar” för de inventerade arterna inom studieområdet hösten 2008. De ca 1300 gäss som skrämdes upp den 14 september innan artbestämning kunde ske är inte inkluderade i beräkningen. Flocken bestod dock till stor del av kanadagäss, vilket ytterligare markerar denna arts dominans inom området under hösten.

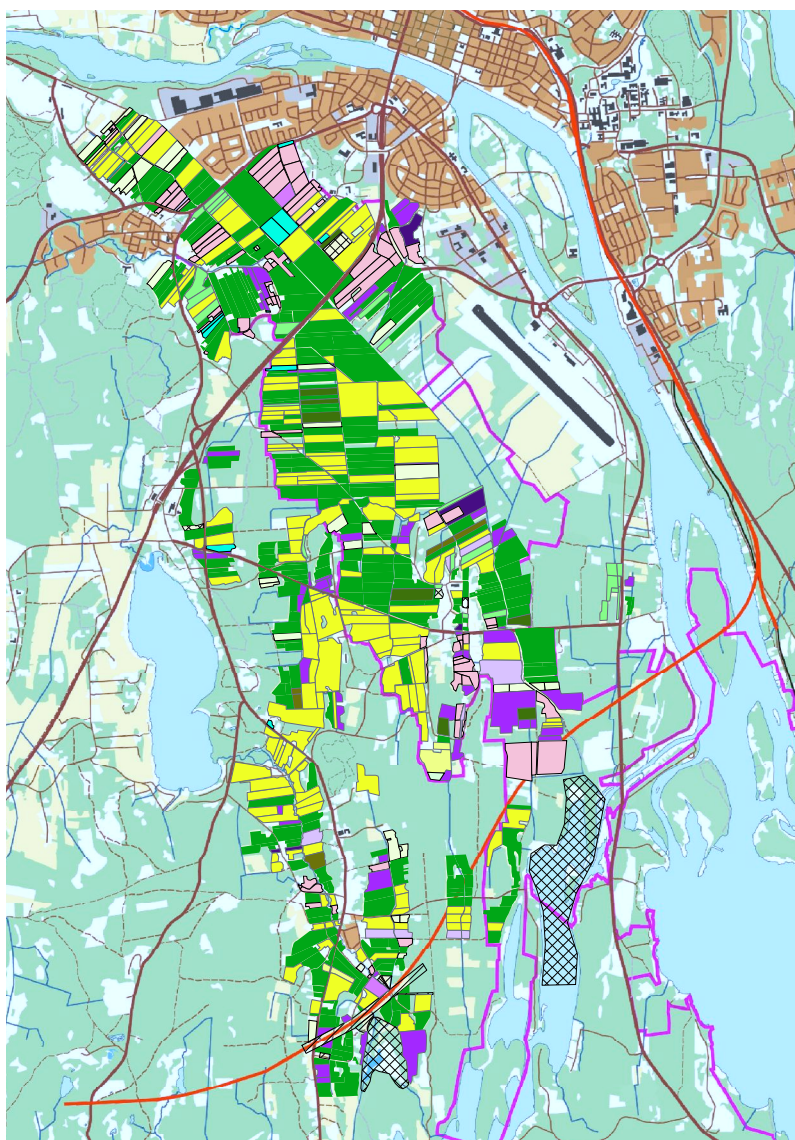
4. Jordbrukslandskapets dynamik och fåglarnas val av fält

Syfte

Syftet med denna delstudie var att dokumentera vilka fält de olika fågelarterna valde för sin vistelse inom området och hur deras val av födosöksfält ändrades under höstens gång i relation till de olika aktiviteter som genomfördes på fälten i form av skörd, slåtter, plöjning, m.m. Kartunderlaget för denna delstudie framgår av Fig. 11. Totalt omfattade studien 775 fält.

Metodik

I samband med de veckovisa inventeringarna av fåglar noterades på detaljerat kartunderlag de förändringar inom landskapet som orsakades av jordbrukets ändringar i nyttjande och brukande av fälten under hösten (Fig. 12). Således noterades när ett sädesfält skördades, när en åker plöjdes, när en vall behandlades med "round up", etc. Med samma kartmaterial som underlag noterades på vilket fält de olika fåglarna befann sig.

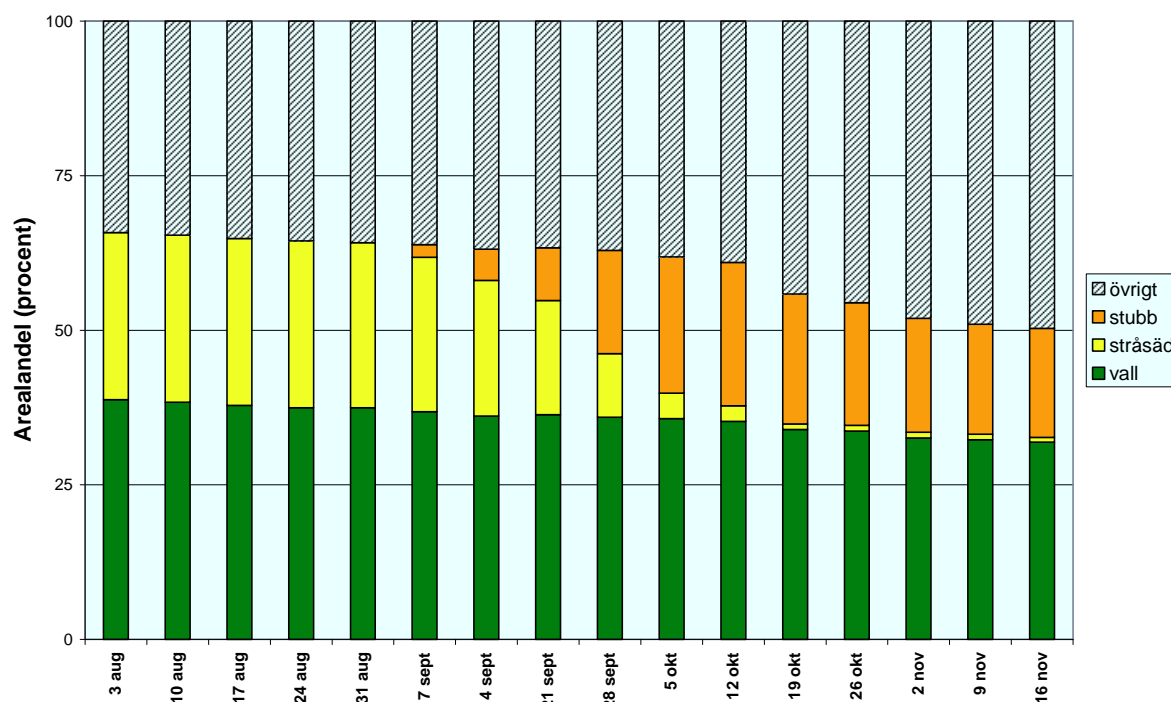
Figur 11. Schematisk bild över tillståndet på fälten vid inventeringsperiodens start 2008-08-03. Gröna fält: gräsmarker. Gula fält: stråsäd. Lila fält: träda. Rosa fält: bete. Svarta fält: plöje. Övriga färger: övriga grödor. Västerfjärden och Storavan är rastrerade.

Resultat

Fältdynamik

Skörden av sädesslagen, främst korn, inleddes i slutet av augusti, kulminerade under mitten av september och avslutades i stort sett i början av oktober. Således blev stubbåkrar i motsvarande grad tillgängliga som attraktiva födosöksfält för gäss, sångsvanar, och tranor. Vissa fält förblev dock oskördade och rätt stora arealer med stubbåkrar fanns kvar i oplöjt skick när klimatet under senhösten omöjliggjorde fortsatt arbete på fälten. Dessa fält utgör viktiga födosökslokaler för rastande fåglar nästa vår.

En mera detaljerad bild av de förändringar som ägde rum på fälten inom undersökningsområdet från inventeringstillfälle till inventeringstillfälle, d v s från vecka till vecka, presenteras i Fig. 12. Där framgår tydligt att den mest intensiva skördeperioden ägde rum kring inventeringstillfällena 9 och 10, d v s vid månadsskiftet september/oktober. Av Fig. 12 framgår också att det följaktligen är vid månadsskiftet september/oktober som det sker en markant ökning av arealen stubbåkrar, och att den arealen är som störst vid mitten av oktober, för att sedan minska som en följd av att man till viss del höstplöjer dessa fält.

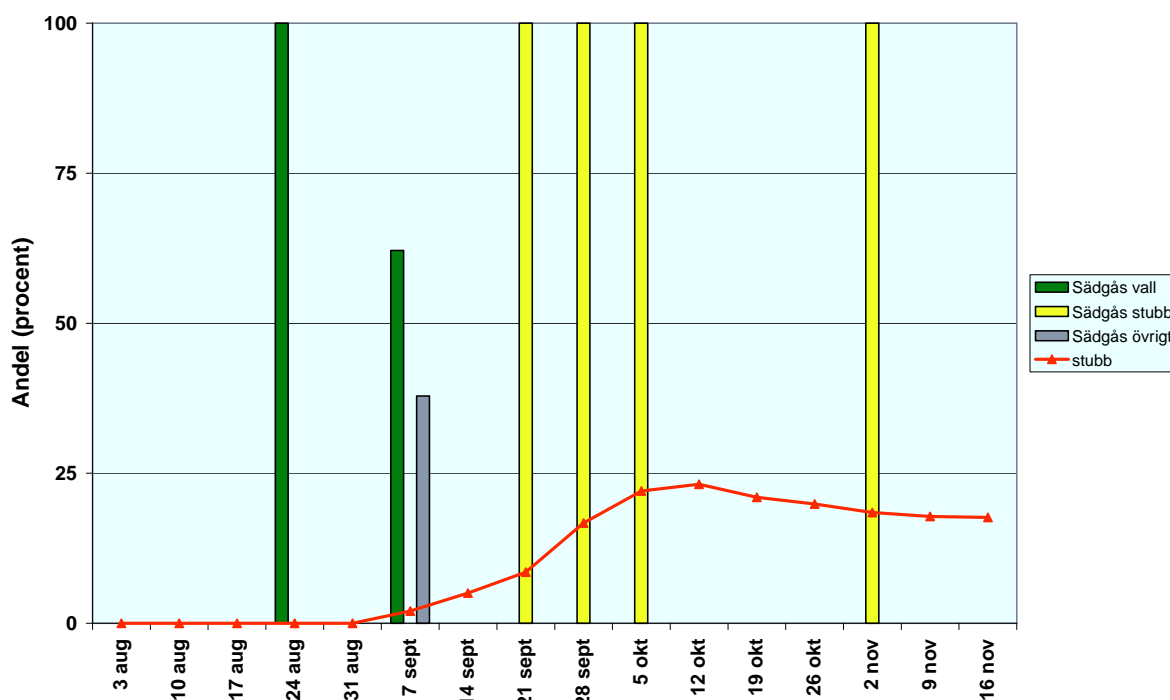

Figur 12. Förändring över säsongen i förekomst av vall, stråsäd, stubbåkrar och övrigt nyttjande av åkermarken inom undersökningsområdet hösten 2008.

Fåglarnas fältval

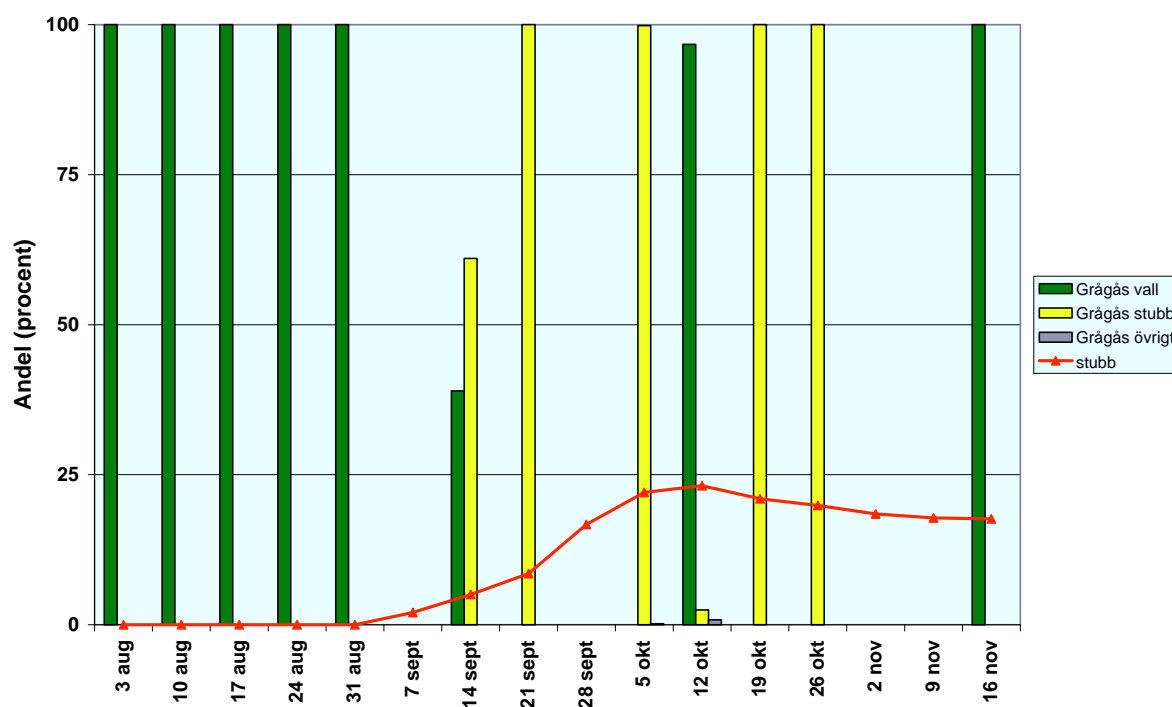
Av Fig. 13-18 framgår hur de olika fågelarterna nyttjar de olika typerna av fält för födosök och i vad mån deras val av fält ändras under inventeringsperiodens gång under hösten. I samtliga figurer finns ändringar i arealen stubbåker under hösten med som bakgrund, eftersom denna typ av fält visat sig ha stor attraktionskraft på många fågelarter. Man kan utgå från att stubbåkrarnas omfattning och fördelning i landskapet i hög grad är styrande för fåglarnas beteende under hösten.

När det gäller **sädgåsen** så var antalet fåglar litet, men ändå ser man här ett mönster som tycks gå igen för flertalet arter, nämligen att de första observationerna är på fälttypen vall, men när stubbåkrar börjar bli tillgängliga så faller de övriga observationerna inom denna fälttyp (Fig. 13).

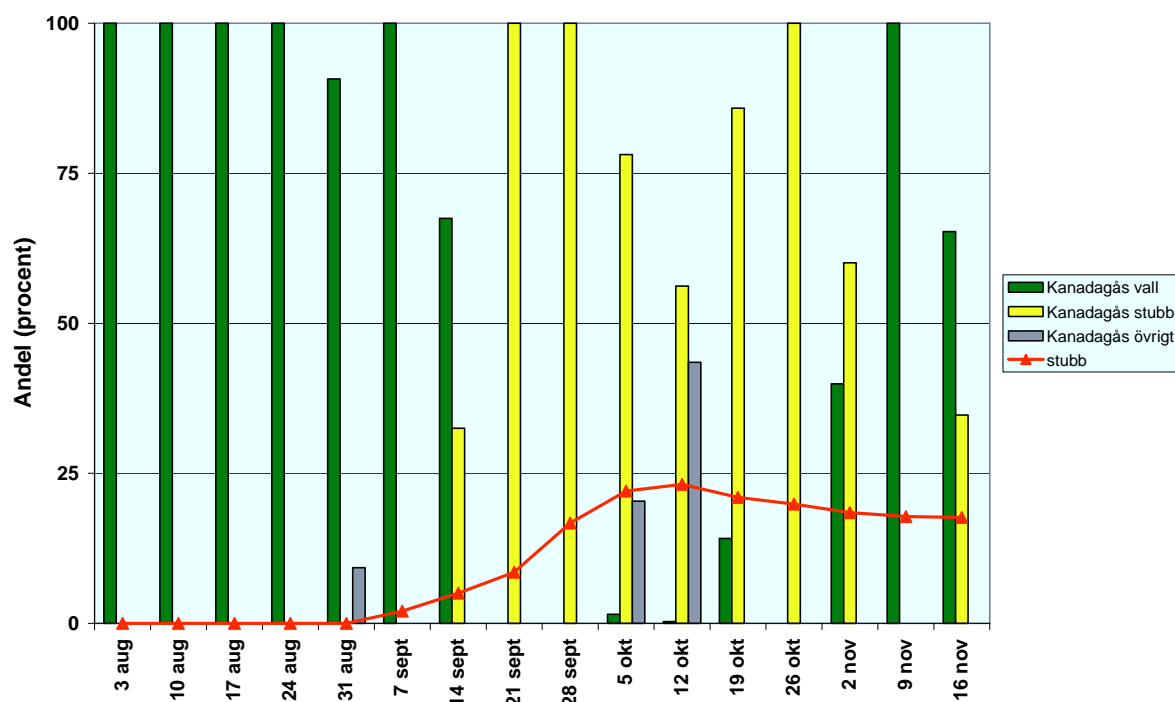
Figur 13. Sädgåsens procentuella fördelning över olika typer av fält under undersökningsperioden. Den röda linjen anger ändringen i arealen stubbåker under hösten.

Samma mönster som för sädgåsen återfinnes i grova drag för **grågåsen**. Även här noteras alla tidiga observationer inom kategorin vall, men när stubbåkrarna börjar bli tillgängliga övergår flertalet grågäss till att födosöka på denna typ av fält, om än med vissa undantag (Fig. 14).

Figur 14. Grågåsens procentuella fördelning över olika typer av fält under undersökningsperioden. Den röda linjen anger ändringen i andelen stubbåker under hösten.

För **kanadagåsens** del är samma mönster ännu tydligare. De tidiga observationerna av denna art faller inom kategorin födosök på vall, medan den konsekvent övergår till stubbåkrar när kornet börjar skördas. Det är först i slutet av säsongen som de åter börjar söka föda på vall (Fig.15. Bild 3 & 4). För övrigt påträffades kanadagäss även frekvent i Umeälven under hösten (Bild 5 & 6).

Figur 15. Kanadagåsens procentuella fördelning över olika typer av fält under undersökningsperioden. Den röda linjen anger ändringen i andelen stubbåker under hösten.

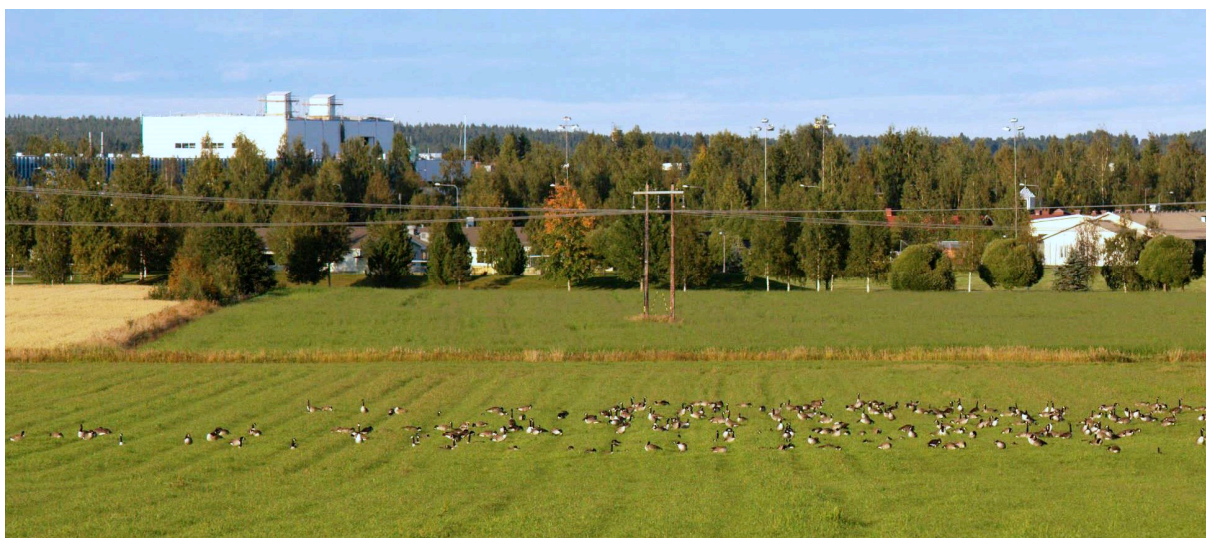

Bild 3. En stor del av inventeringsperioden uppehöll sig kanadagässen på fälten med vallodling på Röbbäcksslätten. Den 7 september 2008.

Bild 4. När kornskörden inleddes började en stor del av kanadagässens att uppträda på stubbåkrar. Den 21 sept. 2008.

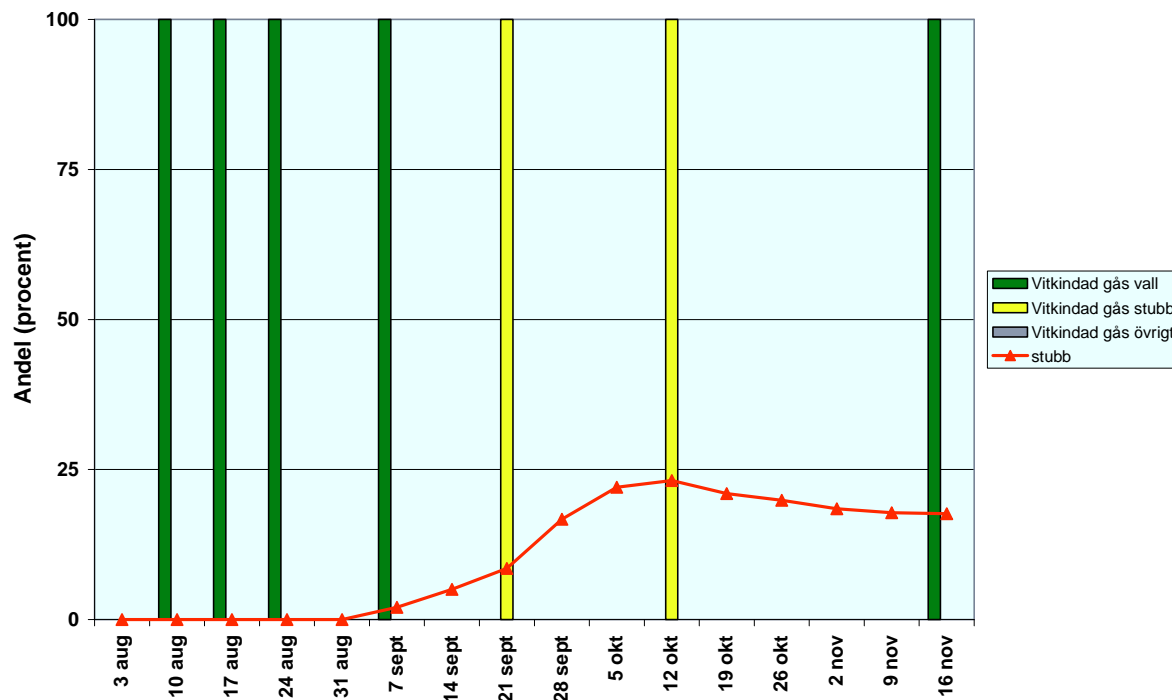

Bild 5. Under hösten födosöker kanadagässen ofta i Umeälven, som här nära Umeå centrum. 14 sept. 2008

Bild 6. Födosökande kanadagäss i anslutning till bestånd av sköldmöja i Umeälven. Den 4 augusti 2008.

De **vitkindade gässen**, som oftast återfanns i anslutning till kanadagåsflokkarna, uppvisar följaktligen ett födosökmönster vad gäller fältval som var mycket likt kanadagåsens mönster, d v s med födosök på vall i början och slutet av säsongen, men med övergång till stubbåker när kornskörden inleddes (Fig. 16, Bild 7).

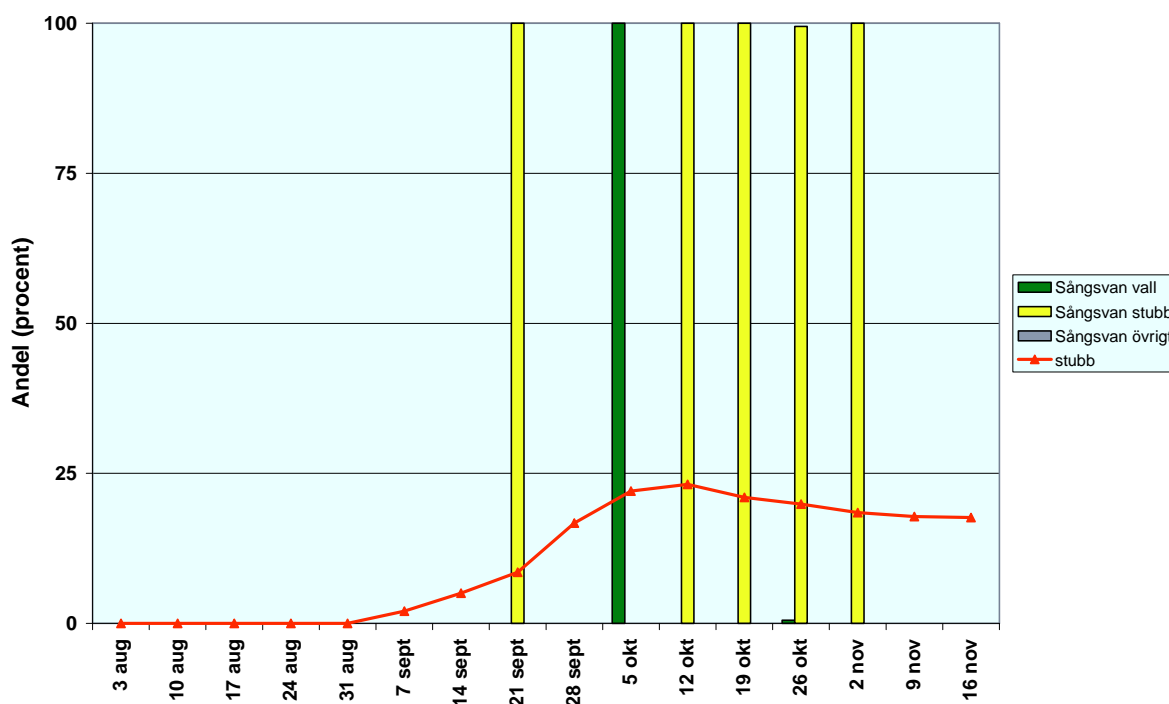

Figur 16. Den vitkindad gåsens procentuella fördelning över olika typer av fält under undersökningsperioden. Den röda linjen anger ändringen i andelen stubbåker under hösten.

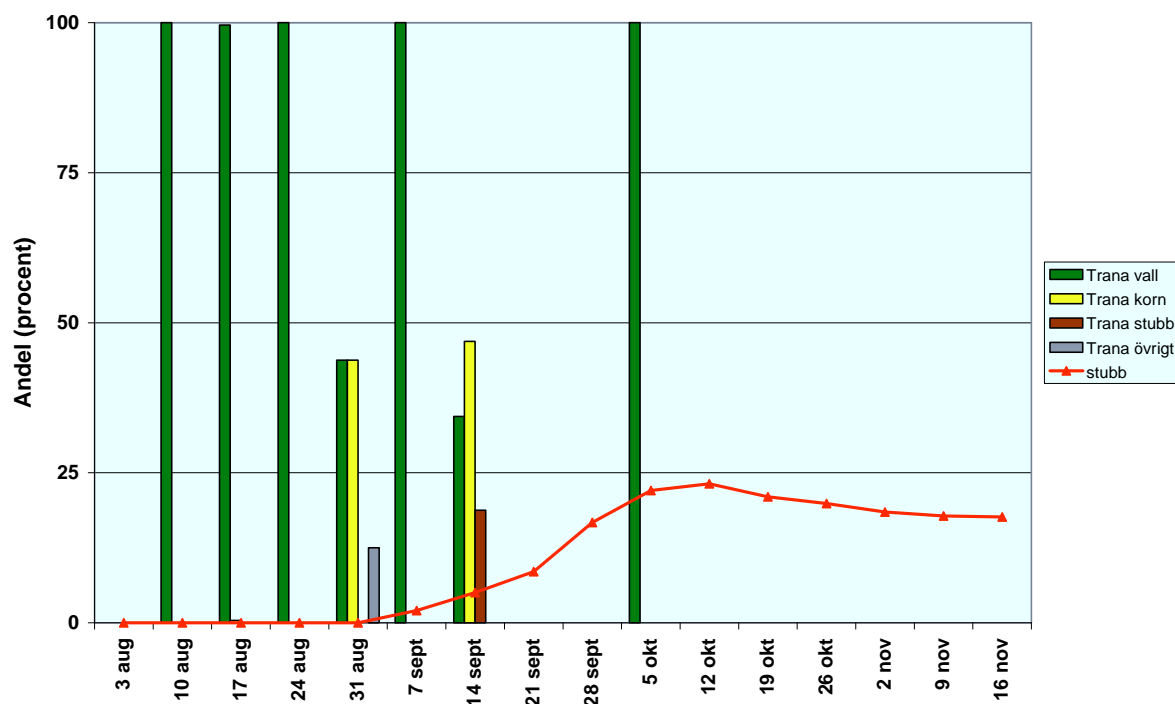
Bild 7. Vitkindade gäss uppehöll sig på Röbacksslätten en stor del av hösten 2008. Den 10 augusti 2008.

Sångsvanen avvek från gåsarternas födosökmönster och fältval så till vida att arten inte började födosöka på fälten förrän kornskörden inleddes och därmed stubbåkrarna blev tillgängliga (Fig. 17). Arten fanns dock tidigare inom undersökningsområdet, men höll huvudsakligen till i Österfjärden, där de uppenbarligen främst sökte sin föda innan de övergick till att börja nyttja jordbruksmarken.

Figur 17. Sångsvanens procentuella fördelning över olika typer av fält under undersökningsperioden. Den röda linjen anger ändringen i arealen stubbåker under hösten.

Tranan avvek både från gässens och sångsvanens födosökmönster och fältval över säsongen genom att endast observeras inom undersökningsområdet under den tidiga delen av hösten. Den sista observationen av arten gjordes den 12 oktober. I början vistades tranan på vall. Senare under säsongen kunde de återfinnas på kornfält innan de skördats. När stubbåkrarna blev tillgängliga nyttjades de endast i begränsad omfattning, och den sista flocken som observerades höll till på en vall, trots att arealen stubbåkrar då började bli som mest omfattande (Fig. 18, Bild 8).

Figur 18. Tranans procentuella fördelning över olika typer av fält under undersökningsperioden. Den röda linjen anger ändringen i andelen stubbåker under hösten.

Bild 8. En flock tranor på Röbbäcksslätten den 17 augusti 2008.

5. Skador på grödor

Syfte

Jordbrukare verksamma inom studieområdet kan anmäla skador på jordbruksmark orsakade av fåglar under hösten. Länsstyrelsen bevilja ersättning för de mera omfattande skadorna. Syftet med denna delstudie var därför att få en uppfattning om vilka skador som fåglarna orsakar på jordbruksmark under hösten och dokumentera vilka arter som åstadkommer skadorna.

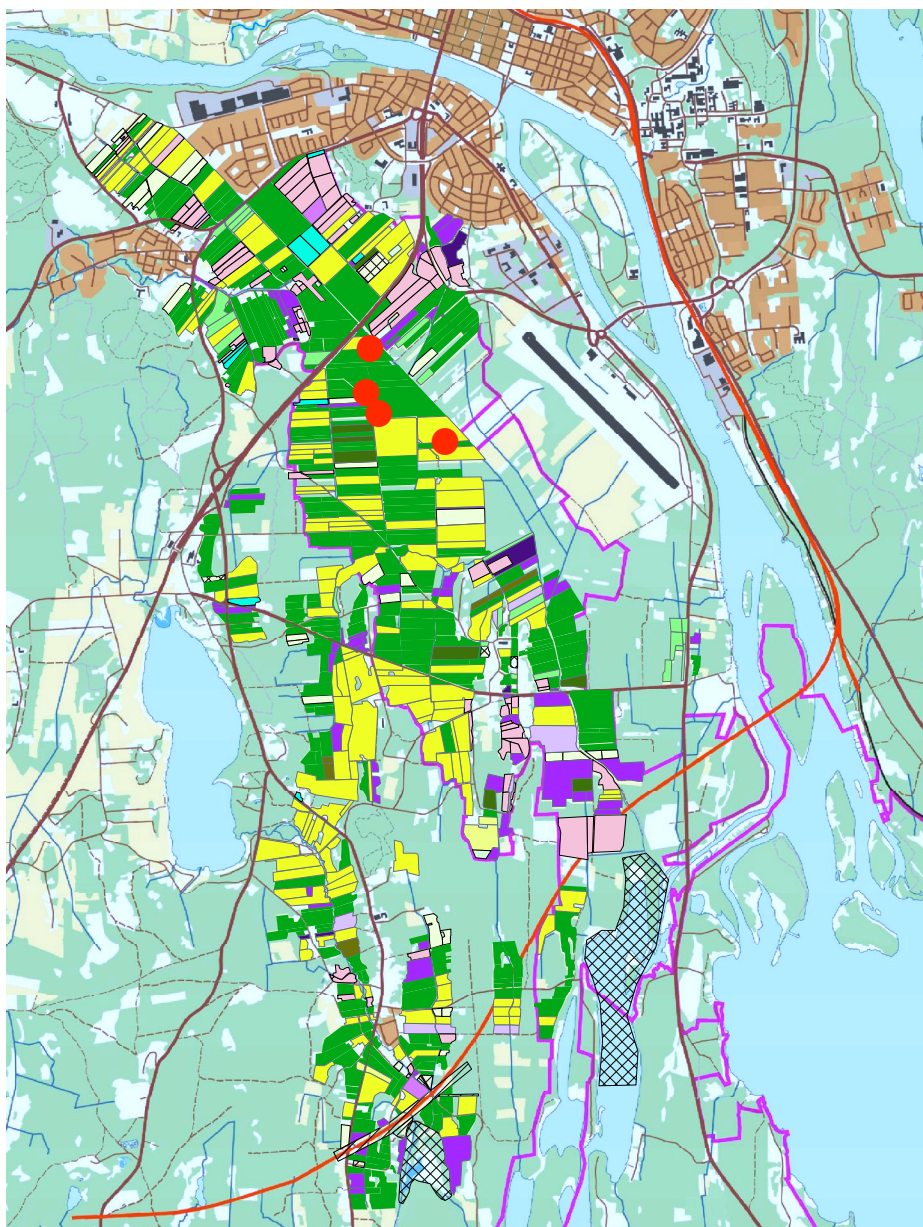
Metod

I samband med de veckovisa noteringarna av förändringarna på fälten och räkning av fåglar under hösten noterades alla former av skador på jordbruksmark (främst på sädesfälten) som kunde härledas till fåglar. Tecken på skador eftersöktes översiktligt. Några systematiska genomsökningar av fälten efter skador genomfördes således ej.

Resultat

Påtagliga skador på fälten orsakade av fåglar konstaterades endast i relativt begränsad omfattning på oskördade kornfält inom det området som ligger i anslutning till den sk Obs-ladan söder om väg E4 (Fig. 19). Denna skada yttrade sig främst i nedtrampning av grödan (Bild 9-11). Många sädesax som trampats till marken var fortfarande intakta. Spillning av trana och gäss (oklart vilken art) kunde konstateras. Fjädrar av grågås hittades dock. Vår uppfattning är att det främst är tranan som orsakar skador på oskördade sädesfält. Efter det att tranan helt eller delvis trampat ner sädesstråna, blir detta en inkörsport för grågäss. Övriga gåsararter är ej noterade på åkrar med oskördat korn. Störst risk att utsättas för skada är förmodligen de fält som ligger i anslutning till vall.

Vår bestämda generella uppfattning är dock att alla de gäss(främst kanadagås och grågås) som håller till inom området till huvudsaklig del födosöker på vallgröda fram till dess säden skördas, då goda födosökmöjligheter erbjuds på stubbåkrarna. Där finns dels sädesstrån som inte skördetröskan når, och samtidigt finns ett visst spill av säd och ogräsfrön från tröskan, som fåglarna kan tillgodogöra sig. Denna uppfattning grundas på de ovan redovisade mönstret i fåglarnas val av fält inom studieområdet under hösten.

Figur 19. Förekomst av fält med korn där skador noterades hösten 2008 (markerade med röda punkter).

Bild 9. Det är de betydande arealerna med jordbruksmark vid Degernäs och Röbbäck som utgör grunden för gässens födosök inom Umeåområdet. Under hösten är speciellt fält med korn intressanta, som här vid Röbbäcksslätten söder om väg E4. Under hösten 2008 blev dock endast en begränsad areal utsatt för skada. Det är först efter skörden som gässen börjar nyttja fälten i större omfattning. Den 24 augusti 2008.

Bild 10. Adjan de Jong inspekterar skador orsakade av fåglar på fält vid Röbbäcksslätten den 24 augusti 2008.

Bild 11. Den skada fåglarna åstadkommer består inte bara i att de äter säden, utan de trampar även ner stråna, vilka därmed blir oåtkomliga för skördetröskan. Därmed skapas också en inkörsport till fältet för andra arter. Den 7 september 2008.

6. Fåglarnas val av uppehållsplatser under natten

Några systematiska studier över fåglarnas val av uppehållsplatser under natten genomfördes inte under hösten. Vissa försök att få en överblick över situationen gjordes dock. Som framgår ovan så var det få **sädgäss** som rastade inom undersökningsområdet. Observationer av sädgäss på någon av de potentiella övernattningsplatserna gjordes ej. Vi har därför inte någon uppfattning om huruvida sädgäss över huvud taget övernattade inom undersökningsområdet och i så fall var.

Den tydligaste bilden av var gäss övernattade får man för **kanadagässen**. Denna art har ett koncentrerat övernattningsområde i Umeälven i höjd med Volvo-fabriken (Bild 12). Denna plats kontrollerades regelbundet, och praktiskt taget vid alla tillfällen fanns ett stort antal övernattande fåglar inom området vid tider då de inte förväntades vara ute på fälten för födosök. Detta var dock inte den enda plats där kanadagässen övernattade. Det fanns även andra delar av älven där gässen kunde synas och höras under den mörka delen av dygnet. Dessutom utgår vi från att ett antal kanadagäss även övernattade i Österfjärden, även om där fanns viss störning i form av jakt. Även under dagtid kunde kanadagässen göra uppehåll i sitt födosök på fälten och flyga till övernattningsplatserna för att vila, bada och dricka. Någon indikation på att övriga gäss övernattade i älven i större omfattning har vi ej. Dock med undantag för de **vitkindade gässen**, som vid ett tillfälle noterades flyga från fälten i samma riktning som kanadagässen nyttjade när de under kvällstid flög till sin övernattningsplats i älven. Dessutom kunde de vid flera tillfällen observeras tillsammans med kanadagässen vid deras övernattningsplats.

Bild 12. I Umeälven, några kilometer uppströms Umeå, har kanadagässen en viktig övernattningsplats som nyttjas både under våren och hösten. Den 6 september 2008.

När det gäller **grågåsen** är vår uppfattning att en stor andel av de gäss som uppehåller sig inom området på hösten övernattar i Österfjärden (Bild 13). Där noterades stora flockar på morgonen innan de flugit ut för födosök på fälten och där noterades även flockar på kvällen. Huruvida de även övernattar vid Västerfjärden är oklart, men både Österfjärden och Västerfjärden nyttjas under dagtid när gässen gör avbrott i sitt födosök på fälten (Bild 14). Om grågåsens mönster är analogt med kanadagåsens, d v s att övernattningsplatserna även nyttjas som rastlokaler under dagen, bör grågåsen övernatta även i Västerfjärden.

Bild 13. Österfjärden nyttjades av främst grågåsen som övernattningsplats, men även för vila under dagen. En stor flock gäss syns i högra delen av bilden i anslutning till en revel. Den 7 september 2008

Bild 14. Under hösten 2008 nyttjades Västerfjärden av ett stort antal grågäss under dagtid. I bakgrunden syns observationsplattformen vid Bergön. Den 17 augusti 2008.

Som nämnts tidigare så upphöll sig **sångsvanarna** denna höst regelbundet i Österfjärden under den tidiga delen av hösten. Uppenbarligen kunde de också finna föda där, eftersom de inte började söka sig till fälten inom omgivande jordbrukslandskap förrän skörden av korn inleddes, med stubbåkrar som konsekvens därav. Sångsvanar sågs också frekvent vid Österfjärden vid tider på dygnet som tyder på att de även övernattade där.

Några övernattande **tranor** sågs ej vid de nattplatser för gäss som besöktes. Vi har således ej någon uppfattning om var de tranor som födosökte på fälten under hösten övernattar.

7. Tack

Ett tack riktas till Stiftelsen Naturvård vid Nedre Umeälven som finansierade arbetet med fågelstudier i Umeälvens mynningsområde hösten 2008.